

βῶς ἐτῶν ἀπὸ σήμερον, ἔκλεισε διὰ παντὸς τοὺς φωτεινοὺς ὀφθαλμούς του. Ὁ Κ. Πιτζίπιδς παραστάς κατὰ τὰς τελευταίας του στιγμὰς μετὰ τινων ἄλλων Ἑλλήνων πρὸ τῆς ἐπιθαναίου κλίνης τοῦ ἐκπνέοντος, διηγεῖται ὅτι προσεῖδεν οὗτος τὴν ἀπέναντι αὐτοῦ κρεμαμένην εἰκόνα τοῦ Δημοσθένους καὶ ἐψιθύρισε· «νά! αὐτὸς ἦτο ἄνθρωπος». Εἶχεν ἄλλοτε ὁ Κοραῆς γράφει περὶ τοῦ ρήτορος «εἶναι πολὺς καιρὸς ὅπου μῆτε νὰ τον ἀναγνώσω πλέον τὴν νύκτα ἐμπορῶ, διότι ἡ ἀνάγνωσίς του ἀποτελεῖ εἰς ἐμὲ ἀρρωπνίαν καὶ ἀκολούθως ἀρρωστίαν». Ἀλλ' εἴτε αἱ ἀναφερόμεναι ὡς τελευταῖαι του λέξεις ἐλέγχθησαν πράγματι εἴτε μί, ἡ διάνοιά του καὶ κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν τὴν πατρίδα θὰ ἐσκέπτετο καὶ ὑπὲρ τῆς διαρκοῦς εὐημερίας αὐτῆς θὰ ἠύχετο ὁ ἀπερχόμενος. Εἶχεν εὐτυχήσει νὰ ἴδῃ αὐτὴν ἀποκαθισταμένην πλέον πολιτικῶς καὶ τοὺς ὀδυνηροὺς φόβους του περὶ τῆς προώρου ἐξεγέρσεώς της εἶδεν ὡς ἀστηρίκτους ἢ ὑπερβολικούς. Εἶχεν ἐργασθῇ συντόμως καὶ δι' ὅλου τοῦ βίου του ὑπὲρ τῆς πνευματικῆς, ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς ἐπιδόσεώς της. Ἡ ἑλληνικὴ πατρίς θὰ ἀναφέρει πάντοτε εὐγνωμόνως τὸ τίμιον ὄνομά του μεταξὺ τῶν ἡρώων τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστήμης, μεταξὺ τῶν μεγάλων προμάχων τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς τιμῆς της.

Ο ΗΑΣΕ ΚΑΙ ΟΙ ΕΝ ΠΑΡΙΣΙΟΙΣ ΕΛΛΗΝΕΣ*

ΥΠΟ Σ. ΚΟΥΓΕΑ

Ὁ κ. Κουγέας συμπληρῶνων τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Καλιτσουνάκι ἀνακοινωθέντα περὶ Χάζε λέγει ὅτι ὁ διάδοχος τοῦ Χάζε εἰς τὴν ἑδραν τῆς Νεοελληνικῆς Βρυγνὲ ντὲ Πρὲλ εἰς τὸν ἐναρκτήριόν του λόγον, ἐκφωνηθέντα τῷ 1865, ἔχων ὡς θέμα: ὁ Χάζε καὶ οἱ ἐν Παρισίοις Ἕλληνες ἐπὶ τοῦ Ναπολέοντος καὶ τῶν Βουρβόνων ἀναφέρει τοὺς Ἕλληνας, πρὸς οὓς ἐσχέτισθη ὁ Χάζε, ἐν οἷς ὁ Κ. Μάνος, ὁ Σύψωμος, ὁ Ζαλύκης κλπ. καὶ ὁμιλεῖ καὶ περὶ τῶν σχέσεων Κοραῆ καὶ Χάζε, ἐξηγῶν διατί αὐταὶ δὲν ἦσαν στεναί. Ἀναφέρει περαιτέρω ὁ κ. Κουγέας ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος Παγκαβῆς ἐδημοσίευσεν τῷ 1867 ἀπόσπασμα ἡμερολογίου τοῦ Χάζε ἑλληνιστὶ γραφὲν περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1840 διαμονῆς του. Ἐν τέλει ἐξηγεῖ ὁ κ. Κουγέας ὅτι ὁ ὑπὸ τοῦ κ. Καλιτσουνάκι μνημονευθεὶς ὡς διδάσκαλος τοῦ Χάζε ἐν Ἰένῃ Δρόσος Μαουσόλας εἶναι ὁ Δρόσος Μανσόλας, ὅστις σπουδάζων τότε (1805) ἱατρικὴν ἐν Ἰένῃ καὶ ἀκούων μαθήματα καὶ παρὰ τῷ ποιητῇ καὶ καθηγητῇ τῆς Ἱστορίας Σίλλερ, ἦλθε κατὰ τὴν ἐπανάστασιν εἰς Ἑλλάδα καὶ ἔλαβεν ἐνεργότατον μέρος εἰς τὰ πολιτικὰ τοῦ τόπου, γενόμενος ἐπαρχος, πληρεξούσιος Θεσσαλίας καὶ Ὑπουργὸς

* Συνεδρία τῆς 8 Ἀπριλίου 1933.

κατὰ τὴν Ἑπανάστασιν, ἐπὶ Καποδίστρια καὶ ἐπὶ Ὀθωνος. Μετέφρασε δὲ καὶ ἔργον τοῦ Φίχτε ἐκ τοῦ γερμανικοῦ τῷ 1829.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ HASE*

ΥΠΟ Σ. ΜΕΝΑΡΔΟΥ

Περὶ τῶν πολλαπλῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ Κοραῆ πρὸς τὸ Ἔθνος καὶ τὴν ἐπιστήμην ἐπραγματεύθησαν ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Ἀκαδημίας καὶ ἀλλαχοῦ πολυμαθεῖς συνάδελφοι. Παρέλενραν ὅμως, νομίζω, τὴν σπουδαίαν συμβολὴν τοῦ σοφωτάτου γέροντος εἰς τὴν πρώτην, τὴν περίφημον ἔκδοσιν τῶν δημοτικῶν μας τραγουδιῶν ὑπὸ τοῦ Φωριέλ κατὰ τὸ 1824. Πόσον ἡ ἔκδοσις ἐκείνη ἐπέτεινε τὸν φιλελληνισμόν ἀνὰ τὴν Εὐρώπην καὶ συνέτεινεν ὥστε οἱ «Ἕλληνες νὰ γνωρισθοῦν καὶ ν' ἀγαπηθοῦν ὅσον ἀξίζουν» μαρτυροῦν αἱ ἀμέσως γενόμεναι μεταφράσεις τοῦ βιβλίου. Ταύτας καὶ τὰς περὶ αὐτῆς κρίσεις παρέθεσα λεπτομερῶς εἰς διάλεξιν, τὴν ὁποίαν ἔκαμα τὸ 1924 εἰς τὸν Παρνασσόν¹. Δηλαδή πρώτη ἐδημοσιεύθη τὸ Πάσχα τοῦ 1825 ἡ γερμανικὴ τοῦ φιλελληνικωτάτου *Wilhelm Müller*, ἐπικρίνοντος καὶ τὰς παλαιότερας ὑπὸ τοῦ *Goethe* μεταφράσεις ἑλληνικῶν τραγουδιῶν. Δευτέρα κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἡ ἀγγλικὴ ὑπὸ τοῦ *Charles Br. Sheridan* «πωλουμένη πρὸς ὄφελος τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐκπαιδεύσεως». Τρίτη κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἡ ρωσικὴ δέκα τραγουδιῶν ὑπὸ Γνέδιτς καὶ μετὰ τινὰ ἕτη ἄλλαι.

Ὁ Φωριέλ, ὡς γνωστόν, οὔτε προτοῦ, οὔτε μετὰ τὴν ἔκδοσίν του ἤλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Λοιπὸν τὸν πρῶτον πυρῆνα τῆς συλλογῆς, καθὼς ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ, κατήρτισεν ὁ «ἐνδοξος ἱατρός Κοραῆς», ὁ ὁποῖος τὴν ἐνεπιστεύθη εἰς τὸν Κλωνάρην, καὶ αὐτὸς ἔπειτα διὰ τοῦ Πικκόλου ἀνεκοίνωσεν ἀντίγραφα εἰς τὸν Φωριέλ². Αὐτὴ ἡ ὀρθογραφία τῶν τραγουδιῶν μὲ τὰ τελικὰ νῦ, τὰ κλαύσω καὶ τὸ Ἰανῆς εἶναι Κοραϊκῇ. Ἀλλὰ τοῦ ἀνεκοίνωσεν ὁ Hase καὶ ὁ Μουστοξύδης καὶ κατόπιν ἄλλοι Ἕλληνες. Ἀλλὰ πρῶτον τῶν Ἑλλήνων βοηθῶν του εἰς τὴν μετάφρασιν ὀνομάζει τὸν Κλωνάρην, ὁ ὁποῖος ἐκτὸς τοῦ πυρῆνος τῆς συλλογῆς ἔπαιρνε χάριν τοῦ Φωριέλ

* Συνεδρία τῆς 8 Ἀπριλίου 1933.

¹ Περὶ τῆς πρώτης ἐκδόσεως τῶν δημοτικῶν μας τραγουδιῶν ἐν Ἀθήναις, 1925, σ. 16.

² *Chants populaires de la Grèce moderne... par C. Fauriel. Tome I. A Paris preface p. II. Le premier fond des pièces dont se compose ce recueil provient de l'illustre docteur Coray, qui en avait fait don à M. Clonarsès, de qui j'en obtins des copies par l'intermédiaire de M. Piccolo... Quelques pièces de plus remarquables m'ont été communiquées par M. M. Hase et Mustoxidi: la plupart m'ont été données ou envoyées de divers côtés par des Grecs.*